

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

GENESIS OF THE PROBLEM OF AUTONOMOUS LEARNING IN FOREIGN PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE

Стаття присвячена розвитку поняття «автономне навчання». Висвітлено різні погляди закордонних дослідників на розуміння сутності автономного навчання. У статті наводиться порівняльна характеристика основних положень автономного навчання. Простежено зміни тлумачення основних категорій автономного навчання в історичній ретроспективі. Проблема автономного навчання залишається актуальною у зв'язку з необхідністю самостійного навчання для успішного функціонування індивіда в суспільстві в умовах глобалізації.

Ключові слова: автономне навчання, автономія, концепція, іноземна мова, ресурсний центр.

Проблема автономного обучения остается актуальной в связи с необходимостью самостоятельного обучения для успешного функционирования индивида в обществе в условиях глобализации.

Ключевые слова: автономное обучение, автономия, концепция, иностранный язык, ресурсный центр.

The article is devoted to genesis of the concept of "autonomous learning". The author highlights the different views of foreign researchers on the understanding of the essence of autonomous learning in pedagogical research. The article presents comparative characteristics of the basic notions of autonomous learning. The author examines how the interpretation of the main categories of autonomous learning in the historical retrospective is modified. The study of the problem of autonomous learning is current, in connection with the increased need for self-education for the successful functioning of the individual in the society of a globalizing environment.

Key words: autonomous learning, autonomy, concept, foreign language, self-access centre.

УДК 378+37.091(045)

Дмітренко Н.Є.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного
університету
імені Михайла Коцюбинського

Статья посвящена развитию понятия «автономное обучение». Освещены различные взгляды зарубежных исследователей на понимание сущности автономного обучения. Приводится сравнительная характеристика основных положений автономного обучения. Прослежены изменения толкования основных категорий автономного обучения в исторической ретроспективе.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Концепція автономного навчання стала предметом багатьох досліджень, але науковці не мають єдиної думки щодо сутності терміна. Для з'ясування цього питання варто розглянути концепцію автономного навчання в її історичному розвитку, що дозволить сформулювати власне ставлення до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних дослідників (Ж. Анікіна, Н. Коряковцева, Є. Насонова) розглядають автономію як внутрішню якість, яка властива особистості. Автономну особистість характеризують підвищена здатність до самоконтролю, самоаналізу, незалежності суджень, а також критичне оцінювання власних дій. Автономна особистість у певному сенсі є протилежністю особистості з конформістським типом поведінки, який проявляється в схильності уникати самостійних рішень, відсутності критичного осмислення власних вчинків і пасивному прийнятті сформованого образу дій в тій чи іншій ситуації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розгляд сутності поняття «автономне навчання» передбачає аналіз значення терміна і вивчення різних підходів науковців до його тлумачення стосовно сфери освіти.

Мета статті – провести історичний аналіз появи і розвитку поняття «автономне навчання» у педагогічній теорії і практиці.

Виклад основного матеріалу. Концепція навчальної автономії вперше з'явилася в методиці навчання іноземних мов завдяки проекту Ради Європи і Британської ради з навчання іноземних мов (The Council of Europe's Modern Languages Project) 1971 р. Одним із результатів цього проекту стала поява мовного центру (Centre de Recherches et d'Applications en Langues (CRAPEL)) в університеті Нансі у Франції, який швидко перетворився на центр досліджень і практичного застосування отриманих результатів у даній сфері. Метою проекту стало надання дорослим можливості здобувати освіту з вивчення іноземних мов протягом усього життя (life long learning). Г. Холек, один із засновників мовного центру, у своїй монографії «Автономія в процесі навчання іноземної мови» розглядає навчальну автономію як концепцію ефективного вивчення, засновану на усвідомленні учнем особистої відповідальності за результати навчальної роботи. Відповідно до визначення Г. Холека, навчальна автономія – це «уміння брати на себе відповідальність за всі рішення, що стосуються всіх аспектів навчальної діяльності, а саме: визначення цілей, а також змісту навчання; вибір навчальних методів та технологій, які можуть бути використані; управління навчальним процесом (ритм, час, місце навчання й ін.), оцінка досягнутих результатів» [4, с. 3].

Нововведенням мовного центру CRAPEL стало введення курсів самостійного навчання і

надання учням доступу до автентичних матеріалів і іншомовних словників. Подібні центри набули поширення в Азії, Європі та Північній Америці. У сучасних центрах самостійного навчання, крім фотокопій вправ із відповідями, надається доступ до інтерактивних комп'ютерних програм в Інтернеті. У таких центрах обов'язково працюють консультанти, які допомагають учням подолати труднощі в навчанні. Навчання в зазначених центрах отримало позитивні відгуки учнів і багато в чому сприяло розвитку навичок, необхідних для формування навчальної автономії.

Дослідники, що працюють в даному центрі, підтримують ідею про те, що необхідно розвивати свободу людини шляхом розвитку тих її здібностей, які допоможуть їй керувати своєю діяльністю з більшою відповідальністю, тоді вона буде здатна до автономного навчання, тобто зможе керувати ним: ставити перед собою цілі, навчатися і проводити оцінку своєї діяльності.

За твердженням фахівців центру CRAPEL, для успішного розвитку навчальної автономії необхідні такі умови:

1. Вільний доступ до ресурсного центру, оснащеному автентичними матеріалами і сучасною комп'ютерною технікою.

2. Психологічна підготовка учнів до самоорганізації, самоконтролю й оцінювання своїх дій. Вітається знання навчальних стратегій. Окрім цього, учні повинні пізнавати самостійно або за допомогою інших різні способи вирішення проблем, оскільки, як вважає Г. Холек, «тільки методом спроб і помилок учні здатні навчитися працювати ефективно» [5, с. 42].

Наприкінці 80-х рр. концепція навчальної автономії переживала кризу, оскільки дослідники так і не змогли прийти до єдиної думки про суть терміна «навчальна автономія», хоча Г. Холек стверджував, що даний термін вживається на позначення здібностей учнів [6]. Інші дослідники стали використовувати його стосовно моделі навчання, коли учні працюють самостійно за межами традиційного уроку іноземної мови. Наприклад, П. Райлі і К. Зопіс називають учнів, які працюють у ресурсному центрі (self-access centre) напівавтономними [14], а Л. Дікінсон визначає автономію як модель навчання, в якій учні несуть цілковиту відповідальність за всі рішення, ухвалені щодо процесу навчання, і їх реалізацію. Він також вживає термін «повна автономія» (full autonomy), коли йдеться про модель навчання, за якої учні абсолютно незалежні від викладача і навчальних матеріалів [3].

Такі різні визначення терміна «навчальна автономія» неминуче призвели до суперечок у даній області дослідження. З одного боку, дослідники розуміли, що учнів необхідно звільнити від інструкцій і контролю, з іншого боку, стверджували, що самостійне вивчення мови за межами навчаль-

ного закладу не є гарантією розвитку навчальної автономії. Усі ці суперечки стали стимулом до того, що 1986 р. М. Лонгом організовано щорічний міжнародний симпозіум із питань самонавчання (International Symposium on Self-Directed Learning), що стало важливою подією в дослідженні питання автономного навчання.

1991 р. ірландським науковцем Девідом Літлом запропоновано нове визначення терміна: «автономія – це вміння дистанціюватися, здатність до критичної рефлексії, ухвалення рішень та самостійних, незалежних дій» [10, с. 4].

Порівнюючи визначення Г. Холека і Д. Літла, можна зробити висновок, що за автономного навчання йдеться насамперед про вміння учня брати на себе відповідальність за результати своєї навчальної діяльності. Водночас Д. Літл розглядає автономію ширше: «Вона (автономія) включає в себе певне психологічне ставлення учня до навчальної діяльності та змісту навчання. Зазначена здібність виражається як у способі навчання, який вибирає для себе учень, так і в способі застосування вивченого в більш широкому контексті». Інакше кажучи, автономний учень сам визначає, що і як він буде вивчати, щоби досягти кращих результатів, які технічні засоби він буде застосовувати, чи буде він працювати один, самостійно або в групі, яким чином він буде здійснювати контроль, а також оцінювати свої досягнення у вивченні іноземної мови [1, с. 6].

У 90-х рр. з'явилася думка про те, що навчальна автономія передбачає взаємну залежність (inter-dependence). В. Коухонен стверджує, що, оскільки всі рішення ухвалюються людиною відповідно до соціальних і моральних норм, автономія передбачає взаємну залежність, тобто відповідальність за свою поведінку в соціальному контексті, здатність співпрацювати з іншими і виходити з утворених конфліктів [8]. Д. Літл також підтримує думку про важливість співпраці для розвитку автономії [10]. За його словами, ефективно навчання – це активне навчання, у процесі якого учні здатні навчитися визначати цілі, стратегії, оцінювати власні дії. Індивіду, на його думку, необхідно розвивати вміння рефлексивного мислення, ставитися до себе критично в соціальному контексті. За дотримання всіх цих умов будь-яке справді успішне навчання врешті-решт стає автономним [11].

Під час подальшого розгляду трактування навчальної автономності в закордонних теоретичних роботах варто звернути увагу на три підходи до визначення досліджуваного поняття, які охарактеризовані Ф. Бенсоном: 1) технологічний; 2) психологічний; 3) політичний [2, с. 19].

За технологічним підходом автономне навчання студента розглядається як процес самостійного, незалежного від зовнішніх чинників вивчення іно-

земної мови. Автономність студента проявляється в таких ситуаціях, коли він бере на себе керівництво своїм навчанням, без прямого втручання викладача, отже, основна задача – забезпечити студента тим «інструментарієм» (стратегіями, технологіями, вміннями і навичками), яким би він зміг скористатися за умови вмотивованої організації свого подальшого самостійного навчання.

Згідно із психологічним підходом, навчальна автономність студента розглядається як його здатність нести відповідальність за своє навчання, а формування навчальної автономності здійснюється в процесі внутрішньої трансформації того, хто навчається.

Ф. Бенсон, А. Пеннікук слушно зазначають, що останнім часом у методичній літературі в основному увага приділяється технологічному і психологічному підходам, що призвело до так званої «психологізації та технологізації» концепції автономності [2, с. 14]. Дослідники підкреслюють особливу важливість політичного підходу, який визначає автономність як здатність студента здійснювати контроль і самокерування всіма аспектами навчальної діяльності (Ф. Бенсон), щоби, нарешті, «стати автором свого власного світу» навчання (А. Пеннікук).

Заслуговує на увагу інтерпретація автономного навчання, запропонована У. Літлвудом [2, с. 81–82]. Дослідник характеризує це поняття в трьох вимірах: автономність як суб'єкт пізнання (*autonomy as a learner*); автономність як суб'єкт комунікації (*autonomy as a communicator*); автономність як особистість (*autonomy as a person*).

У. Літлвуд підкреслює, що необхідним базисом для кожного вимірювання є бажання і здатність студента діяти незалежно. Бажання здійснювати самостійні вчинки залежить від рівня мотивації і впевненості студента, тоді як здатність – від рівня знань і умінь. Тобто сутність навчальної автономності полягає в розвитку мотивації, впевненості, знань і умінь студента, які йому необхідні для того, щоби: навчатися самостійно (його автономність як суб'єкта пізнання); спілкуватися мовою самостійно (його автономність як суб'єкта комунікації); бути самостійним як особистість (його автономність як особистості).

Дж. Трім, визначаючи поняття автономності, також ставить на перше місце бажання і здатність студента навчатися незалежно: «навчальна автономність передбачає бажання і здатність діяти самостійно як соціально відповідальна особа, а також керувати своїми власними діями і своїм власним навчанням на власну користь» [8, с. 76].

Л. Маріані розглядає автономію в її взаємозв'язку із залежністю, як два протилежних психологічних полюси особистості. За твердженням Л. Маріані, автономія не є абсолютною величиною, навпаки, є відносними, індивідуальними властивостями особистості [12, с. 28].

У своїй роботі Л. Маріані наголошує на тому, що в кожного студента є потреба в автономності, потреба стати незалежним, відповідальним і самокерованим, але, з іншого боку, у людини є потреба в залежності, почуття, що вона належить до спільноти, може покластися на інших людей. Тому в навчальному процесі дуже важливо правильно визначити, коли «є час для автономності та час для залежності» [13, с. 2].

Американський науковець Л. ван Лієр, розглядаючи проблему навчальної автономії, зазначає, що її центральними характеристиками є свобода вибору та відповідальність (з погляду аксіології), саморегуляція діяльності на основі розвиненої внутрішньої мотивації (з погляду епістемології) [9, с. 1].

Л. ван Лієр вважає, що центральними характеристиками навчальної автономності є вибір і відповідальність. Отже, автономний студент – це не пасивний, а активний реципієнт знань, здатний самостійно ухвалювати важливі рішення, що стосуються того, що вивчати, як і де це робити [9, с. 13]. Дослідник також зазначає, що автономність є одним із трьох основних принципів навчальних мовних програм (три “А”: *awareness* (усвідомлення), *autonomy* (автономність), *authenticity* (автентичність)).

Висновки. Отже, проведений історичний аналіз дозволив нам зробити висновок про те, що концепція навчальної автономії є загальнопедагогічною категорією, оскільки властива не тільки методиці викладання іноземних мов, а й педагогіці загалом. Дослідження в цій галузі розпочалося в середині ХХ ст. і триває дотепер, залишаючи багато дискусійних питань для обговорення. Оскільки самостійне навчання стає все більш необхідним для успішного функціонування індивіда в суспільстві в умовах глобалізації та розвитку інноваційних технологій, вирішення проблеми застосування автономного навчання актуальне для педагогічної теорії і практики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Афанасьева Г., Торопчина С. Теоретические предпосылки возникновения концепции учебной автономии. Ползуновский вестник. 2006. № 3. С.1–9.
2. *Autonomy and independence in language learning* / Phil Benson, Peter Voller. London; New York: Longman, 1997. 270 p.
3. Dickinson L. *Self-instruction in language learning*. Cambridge University Press, 1987. 200 p.
4. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Oxford: Pergamon, 1981. 87 p.
5. Holec H. *Learner training: meeting needs in self-directed learning*. *Foreign language learning: meeting individual needs* / H. Altman, C. James (eds.). Oxford: Pergamon, 1980. P. 30–45.
6. Holec H. *On autonomy: some elementary concepts*. *Discourse and Learning* / P. Riley (ed.). L.: Longman, 1985. P. 173–90.

7. Kohonen V. Experimental language learning: second language learning as cooperative learner education. Collaborative language learning and Teaching / D. Nunan (ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 14–39.

8. Learning to learn: investigating learner strategies and learner autonomy. Report on Workshop 2A, Uppsala, Sweden, 1990. P. 42–48.

9. Lier L. van. Interaction in the language curriculum. Awareness, autonomy & authenticity. Harlow: Longman, 1996, 248 p.

10. Little D. Freedom to learn and compulsion to interact: promoting learner autonomy through the use of information systems and information technologies. Taking control: autonomy in language learning /R. Remberton et al. Hong Kong: Hong Kong University Press, 1996. P. 203–18.

11. Little D. Learner autonomy: a theoretical construct and its practical application. Die Neuer en Sprachen. 1994. Vol. 93. № 5. P. 430–42.

12. Mariani L. Developing strategic competence towards autonomy in oral interaction. Perspectives: a Journal of TESOL Italy. 1997. Vol. XX. № 1. P. 28–36.

13. Mariani L. Teacher support and teacher challenge in promoting learner autonomy. Perspectives: a Journal of TESOL Italy. 1997. Vol. XXIII. № 2. P. 28–36.

14. Riley P., Zoppis C. The sound and video library. Discourse and learning / P. Riley (ed.). Longman, 1985. P. 286–98.

15. Riley P. Who's who in self-access. TESOL France News. 1986. Vol. 6. № 2. P. 23–35.

16. Teaching Modern Languages / Ann Swarbrick. London; New York: Association with The Open University, 1994. 185 p.